

Drømmen om Scharnhorst – om meningers mot

AV HARALD HØIBACK

Kunsten å gå på trynet

Som omtalt i Kingsrøds artikkel i dette nummeret av *PACEM* gikk Preussen i 1806 på et av de sureste militære nederlag i verdenshistorien. Da prøysserne spiste sin frokost 14. oktober 1806 tilhørte de gruppen av Europas fem viktigste stormakter. Da de gikk å la seg om kvelden, var det høyst usikkert om Preussen overhode ville være å finne på et europakart i framtiden.

Selv om Napoleons militære renommé var betydelig i 1806, kom prøyssernes totale nederlag ved Jena og Auerstedt likevel som et sjokk hinsides forestillingsevne. Hvordan i all verden kunne en av Europas stormakter ble fullstendig knust av oppkomling fra Korsika, i spissen for en hær hvor ganske mange av dens høyeste offiserer ville blitt vist tjenerinngangen om de hadde avlagt Preussen et besøk i mer fredelige ærend? Selv mente kong Fredrik Vilhelm III av Preussen at en hær som hans, som marsjerte bedre og holdt sine uniformer i bedre stand enn noen andre, selvfølgelig også ville levere varene om det kom til krig: «I don't understand why the most beautiful troops shouldn't also be the best».¹ Hans hær hadde ikke vært i krig siden Fredrik den stores tid, og som ganske mange andre lite konkurranseutsatte virksomheter var de derfor fornøyd med å være best på det de var best på. Møtet med virkeligheten ble brutalt.

Vi skal ikke si mer om slaget i denne teksten, men desto mer om en mann som selv deltok, og som irriterte seg grønn over at det i det hele tatt var mulig å gjøre en så slett figur. Han var ikke engang prøysser, og var uten adelig opphav. Mannen vi snakker om er, gitt overskriften på dette essay, selvfølgelig Gerhard

---

¹ Kong Fredrik Wilhelm III, sitert i Roger Parkinson, *Clausewitz, a Biography*, (New York: Cooper Square Press, 1971), s. 40.

Johann David von Scharnhorst (1755-1813). Han blir sett på som en av historiens største militære begavelser, men i Norge er han mest kjent for å ha gitt navnet til et tysk krigsskip som deltok under angrepet på Norge i 1940, og som endte sine dager på havets bunn nord av Nordkapp i 1943, etter det som skulle vise seg å bli Europas siste sjøslag mellom slagskip, hittil.

Det interessante med Scharnhorst er at han etter katastrofen i 1806 ikke forsøkte å drukne sin frustrasjon i alkohol, hoffintriger eller andre adspredelser, men i hardt arbeid. Arbeidet gikk i korthet ut på å gjøre den prøyssiske hæren bedre, og viktigst her, å gjøre de prøyssiske offiserene bedre, mye bedre. Løsningen hadde han lenge før 1806, men katastrofens omfang var av en slik karakter at mulighetene for praktisk gjennomslag for idéene var langt større etter nederlaget enn før.

Da de norske soldatene forlot Faryabprovinsen i Afghanistan i 2012 hadde de på ingen måte opplevd et nederlag som Scharnhorst hadde gjort ved Auerstedt. Det prøyssiske nederlaget førte til at de mistet nær halvparten av sitt territorium og halvparten av sin befolkning, og fikk franske garnisoner i Berlin. Mye skulle selvfølgelig ha gått fryktelig galt i Afghanistan om våre frustrasjoner skulle kunne sammenliknes med prøyssernes. Sannsynligheten for at Taliban skulle tjore sine hester inne i Stortingets vandrehall var aldri spesielt stor.

Like fullt forlot Norges konvensjonelle styrker Afghanistan med blandede følelser. Leser man Afghanistanutvalgets rapport fra 2016, vil man se at det internasjonale samfunnet oppnådde ganske mye i Afghanistan, men på langt nær det man kunne håpe på, eller forvente, gitt det enorme ressurspådraget.² Om Preussen gikk fullstendig på trynet på heia mellom Jena og Auerstedt, lignet den norske innsatsen på heiene i Faryab og Ghowrmach på et magaplask. Dette gjaldt selvfølgelig ikke bare Norge, men verdens sterkeste militærallianse. Vi underpresterte, alle som en.

Man skulle derfor tro at også Forsvaret hadde gått inn i en selvransakelse etter opplevelsen. Den selvransakelsen er det imidlertid vanskelig å få øye på. Profesjonsforståelsen i Forsvaret er slik at mistanker om at Forsvaret «ikke virker» ikke bekymrer oss noe særlig. Vårt nederlag der var på ingen måte stort nok, eller relevant nok, til å forårsake særlige annet enn et skuldertrekk her hjemme. Det avstedkom betydelig økt anerkjennelse av våre veteraner, men intet brennende ønske om å lære eller å bli bedre, i hvert fall ikke på nivået over stridsteknikken.

På det praktiske og stridstekniske nivået er selvfølgelig læringsviljen stor. På det nivået er konsekvensene av manglende kompetanse opplagt, i form av

---

² Se Afghanistanutvalgets rapport: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-8/id2503028/>.

istykkerskutte kropper og frostskafer, for å nevne noe. På nivåene over det praktiske og stridstekniske er læringsløyfen og læringsviljen imidlertid atskillig mer diffus, og tema for denne teksten.

I Norge faller kompetanseforvaltning og kompetanseutvikling utover det stridstekniske nivået utenfor det vi oppfatter som militært relevant. Vi mangler en Scharnhorst. Min drøm er derfor at det én dag skal dukke opp en mann, eller en kvinne, som med støv og skitt på uniformen slår dørene opp på våre høyere militære læresteder og slipper krig og annen elendighet inn. Det er nok av både teori og praksis i Forsvarets skoler, men koblingen mellom dem er for svak, og oppfattes heller ikke som spesielt viktig. Det er altså denne siden ved norsk profesjonsforståelse som er tema her, praksisnær kunnskap og kunnskapsnær praksis står for lavt i kurs på nivåene over det stridstekniske.

Hensikten med å vekke gamle Scharnhorst til live for å kaste lys over en dagsaktuell utfordring er todelt. For det første introduserte Scharnhorst noe jeg vil kalle den militærfaglige triangel, som vi fremdeles ser spor av. For det andre er historien om Scharnhorst velegnet til å sette oss selv i en smule forlegenhet. Det er nemlig grunn til å tro at de tankene han og hans kollegaer gjorde seg om krig og militær utdanning på det tidlige 1800-tall, er langt mer avanserte enn de vi er i stand til å gjøre oss i Norge i 2017. Vi finner fremdeles lett synlige spor etter den nevnte triangel, også i Norge, men ser vi nærmere etter ser vi kun et ganske halvtomt skall.

En mann av mange ord

Til tross for sitt fjonge navn, Gerhard Johann David Scharnhorst, ble vår helt født inn i relativt små kår. Hans «von» var noe han i likhet med sin i ettertid langt mer berømte elev Carl von Clausewitz måtte gjøre seg fortjent til senere i livet. Han ble født i Hannover i 1755 som sønn av en jordbruker, og på denne tiden døde man gjerne i den samme standen man ble født. Unge Gerhard hjalp sin far med å pløye jorda, og lite tydet på at han kom til å gjøre noe annet i livet, ikke annet enn at hans mor kom fra et litt høyere lag enn faren. Og da det i 1772 tikket inn en liten arv fra morssiden åpnet det seg med ett nye muligheter. I 1773 begynte Gerhard som elev ved militærakademiet til hertug Friedrich Wilhelm Ernst zu Schaumburg-Lippe-Bückeburg. Dette var et heldig valg fordi Friedrich var en fyrste som tok opplysningstidens idealer på det største alvor, og hadde ambisjoner om å gi alle sine undersåtter (ut)dannelse.

Han oppfordret sine elever til å bruke hodet, noe Scharnhorst hadde et betydelig talent for. Så stort var talentet at han fikk tilbud om å bli lærer selv.

Han var visstnok intet fyrverkeri av en foreleser, og hadde sikkert skåret moderat på dagens kursevalueringer, men det han sa var til gjengjeldt verdt å legge seg på minne.

Hertug Friedrichs prosjekt var både uvanlig og dristig, for ville befolkningen akseptere privilegienes skjevfordeling om de nå fikk nye impulser og nye tanker å tenke med?³ Og vil vi egentlig ha offiserer som tenker selv?

Da hertug Friedrich døde i 1777 og skolen stengte, fikk Scharnhorst tilbud om jobb ved en regimentskole i den hannoverianske hæren. Og ved opprettelsen av en artilleriskole i Hannover i 1782, fikk han stilling der. Det samme året stiftet også Scharnhorst sitt første av flere militære tidsskrift. Et skikkelig fagtidsskrift var del av det andre av tre hjørner i Scharnhorst kompetansebyggende triangel, som vi skal komme tilbake til under.

Scharnhorst hadde fremdeles ingen egen kamperfaring, men var likevel overbevist om at Fredrik den stores måte å føre krig på ikke ville holde mål i framtiden. Ikke bare offiserene, men også soldatene måtte få anledning til å tenke selv og tilpasse seg de rådende forhold på slagfeltet. Løsningen var å gi dem utdanning i god tid før krigen brøt ut. De kunne ikke bare være tankeløse tannhjul i et maskineri styrt av et geni på toppen. Det var heller ingen garanti for at kommende monarker ville ha særlig å bidra med. Av genetiske grunner var det langt mellom geniene i de kongelige rekker. Framtidens armeer ville også være så store at det i praksis ville være umulig for én mann, uansett begavelse, å styre det hele. Man trengte derfor en velfungerende og kompetent generalstab. I følge Scharnhorst ville en dårlig trent hær med en god generalstab være å foretrekke fremfor en god hær med en dårlig generalstab.⁴

Dette virker ikke som spesielt oppsiktsvekkende tanker, men de brøt fundamentalt med arven etter Fredrik den store. Å tillate at folk skulle bruke sitt eget hode midt i alt kaos og virvar som preget slagfeltet ville være å be om katastrofe. Den gjengse holdning var at for mye utdanning kunne svekke folks evne til å slåss: «too much learning kills character».⁵ Scharnhorst var av en ganske annen oppfatning.

I 1793 ble Scharnhorst, som en 38 år gammel løytnant, endelig sendt i krigen. Motstanderen var det revolusjonære Frankrike, og han oppdaget til sin store tilfredsstillelse at han også behersket denne siden av yrket. Han holdt hodet kaldt, og tålte krigens påkjenninger, noe også de rundt ham la merke til. Denne

---

³ Charles Edward White, *The Enlightened Soldier, Scharnhorst and the Militärische Gesellschaft in Berlin, 1801-1805* (London: Praeger, 1989), s.4.

⁴ Ibid, s.103.

⁵ Ibid, s.135.

krigen var imidlertid uten de store og dramatiske slag, men Scharnhorst ble styrket i troen på at tyskere var fullstendig på bærtur når det gjaldt å føre krig. Noe måtte gjøres. Han fremmet derfor en rekke forslag, hvor de viktigste var bedre trening og utdanning av offiserer og mannskap, ansettelse av offiserer utelukkende basert på test- og eksamensresultater, ikke på navn og familie, etablering av en fast generalstab og ikke minst innføring av verneplikt og avvikling av fysisk avstraffelse av soldater.⁶ Gode forslag alt sammen, skulle det vise seg, men ikke noe hans landsmenn i Hannover var særlig villige til å forsøke. De gamle privileger var altfor viktige til at man var villig til å bytte dem bort med økt militær effektivitet. Scharnhorst skiftet derfor beite i 1801, og fikk napp hos den prøyssiske storebror. Heller ikke der var de herskende lag spesielt interessert i reformer, selv om kongen selv fant mange av Scharnhorsts forslag fornuftige.

Scharnhorst ble tilsatt som lærer ved krigsskolen i Berlin. Noe av det første Scharnhorst gjorde etter ankomst til byen var å etablere et militært selskap, et *Militärische Gesellschaft*, som gjennom ukentlige møter skulle bidra til militær kompetansebygging. Å etablere et slikt vitenskapelig selskap var ingen original tanke i seg selv. Slike selskap hadde sine røtter helt tilbake til 1600-tallet og den vitenskapelige revolusjon.⁷ Det var ingen grunn til at de militære ikke skulle ha tilsvarende selskap.

Det var forventet at medlemmene bidro aktivt under møter og foredrag, og at de selv skrev tekster som ble anonymt bedømt. Dette med anonymitet var viktig fordi rang og kommandoforhold kunne komme i veien for en fri debatt. Skulle man lykkes med å få til et fritt ordskifte, som man var helt avhengig av for å utvikle militærfaget, måtte man fjerne den frykt og ærbødighet som yngre offiserer gjerne nærer for eldre kollegaer som kunne sitte med deres videre profesjonelle skjebne i hendene. Som man kan forestille seg, ble dette selskapet, som tidsskriftene, en vanskelig balansegang. Kreative og frittalende offiserer er selvfølgelig helt i orden så lenge de snakker om ting alle kan være enige om, som for eksempel hvor elendige utlendingene er, og hvor utmerket man selv er, men setter de fingeren på kritikkverdige forhold på hjemmebane er det lengre mellom velviljen. *Militärische Gesellschaft* møtte derfor betydelig motstand i etablerte kretser.

Det militære selskapet levde et kort og hektisk liv og ble nedlagt allerede i 1805, da Preussen mobiliserte, og offiserene fikk annet å bestille enn å gå i

---

⁶ Ibid, s.19.

⁷ A.C. Grayling, *The Age of Genius, The Seventeenth Century & the Birth of the Moderns Mind*, (London: Bloomsbury, 2016), s.263.

møter i Berlin. Vi vet hvordan den krigen endte. Fredriks roboter og maskinmanøvrer møtte Napoleons korps og ble skutt i småbiter. Måten Napoleons «styrte» slaget på fikk nok gamle Fredrik til å snu seg i graven:

Ved Jena hadde ikke Napoleon visst noen ting om de viktigste operasjonene som fant sted den dagen; han hadde helt glemt to av korpene, ikke gitt ordre til det tredje og muligens det fjerde; ble overrasket over handlingene til det femte og, for å toppe det hele, hadde en av hans viktigste undergitter vist en oppsatsighet som ville ha plassert en mindre dødelig foran eksekusjonspelotongen [dvs. Bernadotte]. Til tross for disse feilene ved kommandosystemet vant Napoleon den største seieren i hele sin karriere.⁸

Etter slaget ble restene av de prøyssiske styrkene kjeppjaget nordover til det ikke lengre var noe mer land å flykte på. I november kapitulerte Gebhard Leberecht von Blücher ved Lübeck. Kongen var ennå ikke klar for en fredsavtale, men krigen var i praksis over. Retretten fra Jena og nordover hadde vært en smertelig erfaring hvor den ene festning etter den andre hadde falt nærmest uten sverdslag. Noen, som Blücher, Scharnhorst og August Wilhelm von Gneisenau, hadde utmerket seg positivt under operasjonene og fikk viktige roller å spille under frigjøringskrigen som blusset opp i 1813. For kong Fredrik Wilhelm hadde imidlertid høsten 1806 vist med all mulig tydelighet at kompetanse er viktig, også i krig.

I 1807 satte kong Fredrik Wilhelm ned et utvalg, *Militär-Reorganisations-Kommission*, som skulle reformere ikke bare den prøyssiske militærmakt, men også den prøyssiske statsadministrasjon. Og hvem passet bedre til denne jobben enn Gerhard von Scharnhorst? Med seg fikk han også mange av dem som hadde vært del av hans *Militärische Gesellschaft*, som Carl von Clausewitz og andre han også hadde hatt som kadetter ved krigsskolen. Komiteen ble på mange måter en generalstab i forkledning, og en ny og bedre generalstab var nettopp en av dens viktigste forslag. Hva dårlig struktur og militær inkompetanse kunne føre med seg hadde blitt åpenbart for alle ved Jena.

Arbeidet i reorganiseringskommisjonen var selvfølgelig krevende, ikke minst fordi Napoleon ikke hadde større interesse av at Preussen skulle reise seg igjen. De interne motkreftene mot Scharnhorsts forslag var heller ikke borte, selv om de var sterkt svekket etter nederlaget ved Jena. Scharnhorst måtte derfor forlate Berlin for en periode. Det fører for langt å liste opp alle tiltakene kommisjonen foreslo her, men det viktigste var knyttet til å øke kompetanse og å øke *viljen* til å slåss. Folk som slåss for noe de brenner for, slåss bedre enn dem som trues til det.

---

⁸ Martin van Creveld, *Command in War*, (Cambridge Ma: Harvard University Press, 1985), s.96.

I tumultene etter Napoleons mislykkede felttog mot Moskva i 1812 skiftet Preussen side i krigen. Etter den formelle fredsslutningen i Tilsit i 1807 hadde Preussen vært en av Napoleons motvillige allierte og hadde blitt tvunget til å stille avdelinger til felttoget i 1812. I det øyeblikket de prøyssiske generalene så at Napoleon for alvor begynte å vakle, sluttet de seg til hans fiender.

Under slaget ved Lützen i mai 1813 ble så Scharnhorst skutt i foten. Han trodde først skaden var bagatellmessig og tok seg ikke tid til å pleie såret på skikkelig vis. Ikke lenge etter dro han til Praha for å forhandle med østerrikerne, men skaden i foten sammen med den totale fysiske belastningen gjorde at han døde uventet 28. juni 1813. Han fikk derfor ikke med seg Napoleons vurdering av slaget, som var en god attest til Scharnhorst og reorganiseringskommisjonens arbeid: «These animals have learned something.»⁹

Kongen hadde nylig forfremmet Scharnhorst til generalløytnant, og det var opplagt for alle at ikke bare Preussen mistet en av sine viktigste menn denne dagen, men også militærfaget. Scharnhorsts storhet kommer best til syne gjennom at han ikke var uerstattelig. De store prøyssiske triumfer i denne krigen, som ved Leipzig i oktober 1813 og Waterloo i juni 1815, kom etter at Scharnhorst var gått bort, men uten Scharnhorst hadde de aldri lyktes.

Her vil også vi forlate historien om Scharnhorst, og fokusere på den viktigste delen av den militærteoretiske arven etter ham.

Den militærfaglige triangel

Eselet til prins Eugene, eller var det Fredriks, har blitt ganske berømt i militærlitteraturen. Det skal ha vært med på hele 30 felttog, men tro det eller ei, også etter en slik eksponering for krigens realiteter var det fremdeles et esel. Det beste stedet å lære seg krigføring er i krig, naturlig nok, men ifølge Scharnhorst kan man ikke lære av praksis alene. Det man utsettes for av inntrykk må settes inn i en ramme. Sender du et esel i krig, får du et esel tilbake, i beste fall. Scharnhorsts poeng var at folk må forberedes på det som møter dem i krig. Teori alene, eller praksis alene, har liten verdi. Det er i dynamikken dem imellom at utvikling finner sted: «[W]ar itself educates only that group of officers who have prepared themselves for it and have cultivated their intellect [...] Many a corporal who has participated in many campaigns remains, without *Bildung*, just a corporal.»¹⁰

---

⁹ White, *The Enlightened Soldier*, s.162.

¹⁰ White, *The Enlightened Soldier*, s.43 og 10.

Som vi har antydnet i avsnittene over, la Scharnhorst ned tre grunnsteiner rundt den militære læringsarena. De tre sentrale elementene i Scharnhorsts kompetansefilosofi var: skole og utdanning, det militære samfunn og generalstaben. Disse tre; den formelle utdanningen, den individuelle og personlige kunnskapssøken, og den militære ledelsen, må alle tre bidra for et godt resultat.

Det første hjørnet var de militære skolene, som skulle gi elevene en introduksjon til militærfagets mange bestanddeler. Her skulle den viktige dannelsen finne sted, og fundamentet legges for offiserenes livslange læring. Den formelle utdanningen som fant sted på skolebenkene skulle gi elevene verktøy til å tenke med, som logikk, matematikk og militærkunnskap. I tillegg skulle den forsyne elevene med et reservoar av relevante modeller og eksempler, i form av krigs- og militærhistorie. Om dette skrev Scharnhorst også lære- og håndbøker av høy kvalitet:

Historical examples clarify everything and also provide the best kind of proof in the empirical sciences. This is particularly true of the art of war. General Scharnhorst, whose manual is the best that has ever been written about actual war, considers historical examples to be of prime importance to the subject, and he makes admirable use of them.¹¹

I møte med konkrete praktiske og skriftlige oppgaver skulle så studentene anvende dette aktiv for å løse oppgaven.

Selv om den militære skolegangen var viktig for å lære studentene å lære, kunne ikke læringen stoppe i det studentene gikk ut av skoleporten med vitnemålet i hånden. Den fortsatte i det militære samfunnet, og gjennom ulike militære tidsskrift, som Scharnhorst redigerte en rekke av. Dette er det andre av de tre hjørner. For igjen å ty til Clausewitz:

Theory exists so that one need not start afresh each time sorting out the material and plowing through it, but will find it ready to hand and in good order. It is meant to educate the mind of the future commander, or, more accurately, to guide him in his self-education, not to accompany him to the battlefield; just as a wise teacher guides and stimulates a young man's intellectual development, but is careful not to lead him by the hand for the rest of his life.¹²

Tanken om verdien av selvutvikling var ikke begrenset til militære kretser. Det var også sentralt for Wilhelm von Humboldt (1767-1835) og hans samtidige reformer av Universitetet i Berlin.¹³

---

¹¹ Carl von Clausewitz, *On War* (1832), (Princeton University Press, 1976) s.170.

¹² Clausewitz, *On War*, s.141.

¹³ Sven-Eric Liedman, *I skuggan av framtiden*, (Albert Bonniers Förlag, 1997), s.235.

Ambisiøse offiserer måtte selv ta ansvar for å holde seg à jour med faget, og her ble ulike tidsskrift et viktig verktøy. Scharnhorst var nemlig av den oppfatning at soldatene vanskelig kunne ha tillit til offiserer som åpenbart ikke ante hva de snakket om.¹⁴ Som antydnet etablerte Scharnhorst flere tidsskrift med årene, og den viktigste grunnen til den stadige nyetableringen er at faglig utvikling ofte baserer seg på kritikk av eksisterende praksis, og kritikk er det ingen som liker, spesielt ikke folk med makt og myndighet. Tidsskriftene hans ble derfor raskt uglesett, og truet både med det ene og det andre. Av taktiske grunner ble de derfor nedlagt, før Scharnhorst etablerte et nytt under et annet navn.

Det tredje hjørnet i triangelet er en velfungerende generalstab. Den skulle lede styrkene i krig, men vel så viktig var det å forberede hæren for kommende kriger. Det var generalstaben som skulle utvikle en strategi i krig, og en doktrine i fredstid.¹⁵ En analyse av framtidige trusler og militære muligheter skulle til sammen føre fram til en doktrine, som igjen skulle legge føringer på utdannelsen av framtidens offiserer. Dette var koblingspunktet mellom praksis og profesjonsbehov, og teori og utdanning. Generalstaben måtte peke på hva den trengte, og skolesystemet skulle levere.

For å oppsummere: Militær kompetanse må dyrkes mellom tre hjørner. I det ene hjørnet står kunden, dvs. generalstaben, som bestiller kompetanse av leverandøren, dvs. skolene, som står i det andre hjørnet. Det tredje hjørnet, det militære samfunnet, skal være en korrigerende røst som motvirker det intellektuelle latskap, den mentale innavl og de bekvemmelighetshensyn som gror i lukkede rom. Uten åpenhjertig debatt blir den militære kompetansen ifølge Scharnhorst som en vannpytt i skogen uten utløp og tilførsel av friskt vann.¹⁶ Det begynner å lukte.

Norsk militær profesjonsforståelse

Arven etter Gerhard von Scharnhorst er godt synlig i det norske Forsvaret i dag, men ser vi nærmere etter vil vi se at vi likevel mangler en Scharnhorst. I det følgende skal vi ta for oss de tre hjørnene i det triangelet Scharnhorst var med på å etablere for å heve den militære kompetansen opp til et nivå hvor

---

¹⁴ White, *The Enlightened Soldier*, s.9.

¹⁵ Scharnhorst brukte ikke begrepet «doktrine», men *Felddienst-Reglements*, White, *The Enlightened Soldier*, s.37.

¹⁶ White, *The Enlightened Soldier*, s.105.

militærmakten kunne brukes til å løse statens utfordringer. Hjørnene består som nevnt over av skole og utdanning, det militære samfunn og generalstaben.

Hva gjelder militære skoler og utdanning i dagens norske forsvar, ville Scharnhorst utvilsomt ha vært imponert, om han hadde sett det. Betingelser og undervisningsfasiliteter ville ha slått ham av hesten. Antall studenter og forelesere, ikke minst det faglige nivået på sistnevnte, ville ha forbløffet den gode Gerhard. Men hadde han sett nærmere etter, ville han ha blitt mer betenkt. For Scharnhorst var det et grunnleggende premiss at det skulle være en tett og levende kobling mellom skolens innhold og militærmaktens doktrine og behov. De kunne ikke leve i hver sin verden.

I dagens norske militære utdanningssystem er ikke koblingen mellom teori og praksis det den burde og kunne ha vært. Igjen snakker jeg om nivået over det taktiske og stridstekniske. Jeg tror nemlig at situasjonen på våre krigsskoler er bedre enn på Stabsskolen, hvor jeg selv jobber. På Stabsskolen holder forelesningene innenfor for eksempel sikkerhetspolitikk og militærhistorie et høyt nivå, men koblingen mot studentens egne erfaringer og Forsvarets framtidige operative behov synes uklare. Som tidligere emneansvarlig kan jeg ikke huske at jeg noen gang fikk føringer fra Forsvaret om hva etaten ventet å få ut av den utdanningen de tilbød sine studenter. Den faglige kvalitetssikringen ble ivaretatt gjennom dekanens styringslinjer og høgskolereglementer, men hadde jeg vært Scharnhorst ville jeg nok ha forventet at de operative sjefene i Forsvaret ville ha ytret seg noe klarere om relevans. Hva ønsker *de* at de nyutdannede stabsoffiserer skal ha med seg ut i operativ virksomhet?

Jeg opplever altså, med alle forbehold knyttet til at jeg ikke har sittet i alle råd og møter, eller lest alle sakspapirer, at dialogen mellom de som etterspør kompetanse og de som tilbyr den er langt svakere enn det Scharnhorst ville ha foretrukket. Og hadde han vært vitne til den reformen av utdanningssystemet som hjemsøkte oss i 2017, hadde han ikke blitt bestyrtet, men målløs. Reformens motiv er «gevinstrealisering», og styres gjennom konkrete måltall knyttet til å redusere antall stillinger og halvere budsjetter. Kjerra settes altså foran hesten. For Scharnhorst ville en slik prosess ha startet i motsatt ende, med å kartlegge hva Forsvarets kompetansebehov i fremtiden er, både i innhold og i volum. Deretter ville han ha sett på nødvendige justeringer i skolesektoren for å være i stand til å levere det Forsvaret trenger. Over- og feilproduksjon ville han ha skåret vekk, mens mangler og hull ville vært dekket så langt pengepungen rekker, og i Norge på jakt etter NATOs 2 % mål rekker pengepungen langt.

Også hva gjelder det militære samfunnet, altså den militærintellektuelle kompetanseutviklingen som finner sted på de ferdigutdannede offiserenes fritid,

ville Scharnhorst ha funnet mye å glede seg over. Oslo Militære Samfund (OMS) har holdt koken siden 1825 og er *still going strong*, og Norsk Militært Tidsskrift har vært her siden 1831. Disse er heller ikke alene. Tidsskriftet du leser nå, *PACEM*, er også med på å holde liv i en debatt om ulike sider ved bruk av militærmakt. Dette ville Scharnhorst ha nikkert anerkjennende til, men hadde han begynt å lese i tidsskrifter og bøker, eller gått på mandagsmøtene i OMS, ville han blitt mer betenkt. Han ville finne mye interessant og tankevekkende, men hvor er den kritiske debatten om Forsvarets operasjoner? Gitt at vi slet som vi gjorde i Afghanistan, burde det vært et lite berg av kritiske artikler som debatterer måten vi opererte på, og måten vi burde ha operert på. Informative artikler og foredrag finnes, men veldig lite som løfter fram dårlig praksis og forbedringspotensialer. Samme er det med de bøkene om Afghanistan som er skrevet av profesjonens egne folk. Du skal lete hardt og lenge for å finne spor av selvkritikk. Afghanistanoperasjonen har avstedkommet langt flere medaljer og festtaler i Norge enn kritisk ettertanke. I Norge mangler vi folk som Emile Simpson som skrev boka *War from the Ground Up: Twenty-First Century Combat as Politics*, Frank Ledwidge som skrev boka *Losing Small Wars, British Military Failure in Iraq and Afghanistan* og Daniel Bolger, *Why We Lost*. Alle tre er offiserer med personlig erfaring med det de skriver om, og som ser et betydelig forbedringspotensiale.

Om vi tar med oss Scharnhorst til det tredje hjørnet i triangelen, generalstaben, er det ikke helt opplagt om vi skulle tatt ham med til Forsvarsstaben eller til Forsvaret operative hovedkvarter. Uansett, han hadde sikkert blitt imponert, nok en gang. Spesielt av alle skjærmer og blinkende lys. Men om han hadde spurt etter alle de gamle planene for Norges engasjement i Afghanistan, eller spor etter de verbale kampene mellom ekspertene over hva Norge burde gjøre ved ulike strategiske veivalg, hadde han igjen blitt mer betenkt. Visst var Norge en av mange allierte i Afghanistan, men det burde ikke ha fritatt oss fra å ha en langsiktighet i spørsmål om *hva* og *hvorfor* knyttet til Norges militære bidrag. Hadde Scharnhorst vært frimodig nok til å spørre etter erfaringsrapportene som skal danne utgangspunktet for doktriner og framtidige forbedringer, ville han blitt slått av hvor lite kritiske de er. Det sies at vinneren er den taperen som lærte mest av nederlaget: «The winner is the loser who evaluates defeat properly».¹⁷ Hva det norske Forsvaret skal ta med seg av læring fra Afghanistan, utover det praktiske og jordnære, er det ikke helt lett å få øye på.

---

¹⁷ Nick Clegg, *Politics, Between the Extremes* (London: The Bodey Head, 2016), s.3.

Konklusjon

Høsten 1806 var det god stemning i den prøyssiske hæren. Endelig skulle de få vise hva de var gode for. To dager før slaget ved Jena og Auerstedt skrev derfor en ung Clausewitz til sin forlovede: «Om to eller tre dager vil det stå et slag som hele hæren venter ivrig på. Personlig ser jeg frem til det med den samme glede som jeg ville ha gjort om det var mitt eget bryllup.»¹⁸ Slaget ble som vi vet en gedigen skuffelse.

Hva om vi en dag må sette hele vårt Forsvar i sving for å møte en militær trussel? Hva om vi en dag blir tvunget til å bruke militærmakt effektivt for å nå mål som virkelig betyr noe for oss? Vil vi være i stand til det? Det vi tok med oss fra Afghanistan er som beskrevet i Kingsrøds artikkel i dette nummeret av *PACEM* et ytterligere økt fokus på enkeltmann og på mindre avdelinger, noe vi alt var ganske gode på. Det vi var langt dårligere på, å lage og gjennomføre planer som kunne bringe oss nærmere våre strategiske og politiske mål, blir vi som følge av utdanningsreformen sannsynligvis enda dårligere på.

Kobling i Norge mellom Scharnhorst tre hjørner er for svak. Stabsskolen får i for stor grad drive sin undervisning i fred uten særlig innblanding utenfra. Det militære samfunnet, bredt definert, er opptatt av mange ting, men i liten grad av å røske opp i dårlig operativ praksis. Vi er mer opptatt av veteranpleie og mental helse, enn av å kritisere med den hensikt å lære. Generalstaben er heller ikke spesielt opptatt av hvordan man kan bruke (blant annet) militære midler for å nå politiske mål, eller å fortelle skolene hva slags folk og kompetanse som trengs i framtiden.

Til slutt har jeg en drøm om at neste gang det kommer en i Armanidress fra McKinsey & Company eller en politisert byråkrat fra Forsvarsdepartementet for å riste i Forsvarets utdanningssystem, møter han litt større motstand enn sist fra dem som er satt til å forvalte nasjonens militære slagkraft. For å låne en formulering fra Clausewitz, og med Scharnhorst i tankene: «We hope that some tough fighting soldier, full of commonsense, will be there to shut him up.»¹⁹

Harald Høiback (f. 1969) er oberstløytnant i Luftforsvaret og hovedlærer ved Forsvarets stabsskole/Forsvarets høyskole. Han har en doktorgrad i filosofi fra Universitetet i Oslo og mastergrad i historie fra University of Glasgow. Han har sitt spesialfelt innenfor doktriner og militær idéhistorie.

---

¹⁸ Hugh Smith, *On Clausewitz, A Study of Military and Political Ideas*, (New York: Palgrave, 2005) s.6.

¹⁹ Clausewitz, *On War*, s.635.